

Kabinet výuky obecné fyziky, UK MFF

Fyzikální praktikum I

Úloha č. XIV

Studium teplotní závislosti povrchového napětí

Měřil a zpracoval: Antonín Baďura, FOF

Měřil dne: 27. března 2018

Odevzdal dne: 3. dubna 2018

Poznámky opravujícího:

	Možný počet bodů	Udělený počet bodů
Práce při měření	0–5	
Teoretická část	0–1	
Výsledky měření	0–8	
Diskuse výsledků	0–4	
Závěr	0–1	
Seznam použité literatury	0–1	
Úhrnem	nejvýše 20	

Hodnotil ..... dne .....

1 Zadání úlohy

1. Změřte teplotní závislost povrchového napětí destilované vody σ v rozsahu teplot od 23 °C do 70 °C metodou bublin.
2. Měřenou závislost znázorněte graficky, do grafu vynesete chybové úsečky a tabulkové hodnoty. Závislost aproximujte kvadratickou funkcí.

2 Teoretická část

Jako povrchové napětí se označuje veličina daná silou působící kolmo na jednotkovou délku. Pro sílu F , jež působí na blánu o délce okraje l , máme:

$$\sigma = \frac{F}{l}. \quad (1)$$

Při vytlačování bubliny pod hladinou vody působí na stěnu bubliny kromě hydrostatického tlaku i povrchové napětí. To vytváří uvnitř kulové plochy kapilární přetlak Δp_σ :

$$\Delta p_\sigma = \frac{2\sigma}{r}, \quad (2)$$

kde r je poloměr bubliny. Při použití metody bublin pro určení povrchového napětí určené látky se měří veličina Δp v okamžiku, kdy je maximální, tedy zřejmě když má bublina minimální poloměr r_0 , který je při použití kapiláry roven jejímu poloměru. Bubliny začínají z kapiláry unikat, zvýší-li se rozdíl mezi tlakem vzduchu v kapiláře a nad hladinou kapaliny na hodnotu:

$$\Delta p = \frac{2\sigma}{r_0} + h\rho g \quad (3)$$

kde h je vzdálenost od hladiny, ρ hustota kapaliny a g tíhové zrychlení. Při vhodném umístění kapiláry je možno hydrostatický tlak zanedbat [1].

Rozdíl tlaků Δp byl měřen pomocí mikromanometru, v němž je stupnici odečítáno zvýšení hladiny l měřící kapaliny (zde destilované vody), které odpovídá hydrostatickému tlaku, jež je roven rozdílu Δp . Pro zvýšení přesnosti může být rameno manometru se stupnicí a kapalinou nakloněno o úhel α vůči vodorovné rovině. Odtud vyjádříme rozdíl tlaků jako $\Delta p = \sin\alpha \lg\rho$ a dostáváme vztah pro povrchové napětí σ (zanedbáme-li hydrostatický tlak působící na bublinu):

$$\sigma = \frac{1}{2} \Delta p r_0 = \frac{1}{2} \sin\alpha \lg\rho r_0 = \frac{1}{4} \sin\alpha \lg\rho d, \quad (4)$$

kde d představuje průměr kapiláry.

3 Výsledky měření

Fyzikální podmínky v laboratoři. Měření probíhalo při teplotě $(24,3 \pm 0,4)^\circ\text{C}$, atmosférickém tlaku $(986 \pm 2)\text{hPa}$ a relativní vlhkosti vzduchu $(25 \pm 2,5)\%$.

V tabulce 1 jsou uvedeny naměřené hodnoty l odečtené ze stupnice manometru těsně před uvolněním bubliny a teplota vody, při níž k uvolnění došlo. Nejmenší dílec stupnice mikromanometru odpovídal 1 mm, tato hodnota byla uvažována jako absolutní nejistota měření. Nejmenší dílec na stupnici teploměru byl 0,5 °C, kterážto hodnota byla rovněž uvažována jako nejistota měření teploty t .

Tabulka zároveň obsahuje spočtené hodnoty povrchového napětí z odpovídajících hodnot dle vztahu 4. Hodnota tíhového zrychlení je uvažována jako $g = 9,810 \text{ m s}^{-1}$ [2], hustota vody při odpovídající laboratorní teplotě je $\rho = (997,22 \pm 0,15) \text{ kg m}^{-3}$, kterážto hodnota byla určena z hodnot pro 24 a 25 °C uvedených v [3] a lineárně aproximována (nejistota byla přenesena z měření teploty). Průměr kapiláry byl v laboratoři uveden jako $(0,52 \pm 0,02) \text{ mm}$, nejistota měření úhlu α nebyla uvažována (manometr byl vyrovnán pomocí několika vodováh).

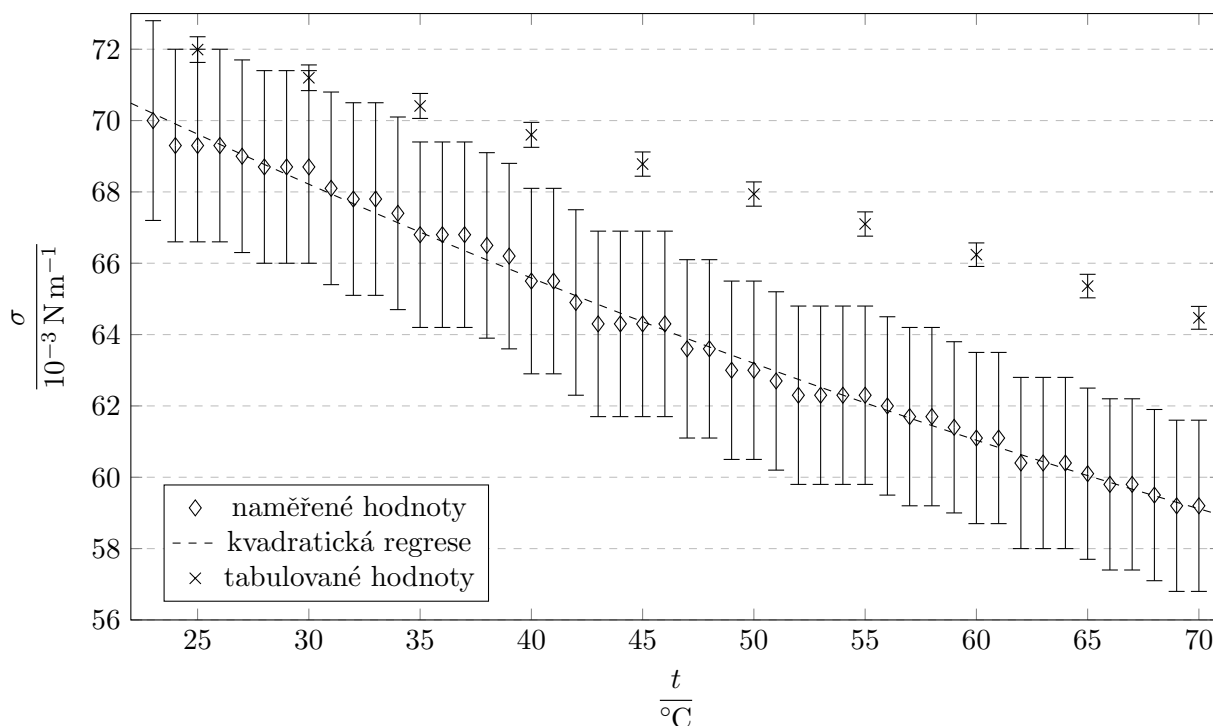
Přenesená nejistota σ_σ určení povrchového napětí byla určena standardním postupem z [4], a to jako:

$$\sigma_\sigma^2 = \left(\frac{g}{8}\right)^2 \left((\rho d \sigma_l)^2 + (l_i d \sigma_\rho)^2 + (\rho l_i \sigma_d)^2 \right), \quad (5)$$

kde $\sigma_l, \sigma_\rho, \sigma_d$ jsou postupně absolutní nejistoty měření výšky vodního sloupce, průměru kapiláry a hustoty vody a l_i jsou hodnoty odečtené ze stupnice manometru.

V grafu 1 jsou zobrazeny spočtené hodnoty povrchového napětí σ v závislosti na teplotě. Tyto hodnoty byly proloženy polynomiální regresní křivkou druhého stupně $\sigma = at^2 + bt + c$, jejíž koeficienty byly spočteny pomocí metod nejmenších čtverců v programu Origin, a to jako:

$$\begin{aligned} a &= (1,2 \pm 0,2) 10^{-6} \text{ K}^{-2} \text{ Nm}^{-1}, \\ b &= (-3,5 \pm 0,3) 10^{-4} \text{ K}^{-1} \text{ Nm}^{-1}, \\ c &= (77,5 \pm 0,5) 10^{-3} \text{ Nm}^{-1}. \end{aligned}$$

Graf 1: Závislost povrchového napětí na teplotě, která byla změřena bublinovou metodou. Uvedena je rovněž křivka kvadratické regrese změřených hodnot (rovnice uvedena v textu) a tabelované hodnoty převzaté z [5] včetně zde uvedených nejistot

$\frac{t}{^\circ\text{C}}$	$\frac{l}{\text{mm}}$	$\frac{\sigma}{10^{-3}\text{Nm}^{-1}}$	$\frac{t}{^\circ\text{C}}$	$\frac{l}{\text{mm}}$	$\frac{\sigma}{10^{-3}\text{Nm}^{-1}}$
23,0	110	70,0 ± 2,8	47,0	100	63,6 ± 2,5
24,0	109	69,3 ± 2,7	48,0	100	63,6 ± 2,5
25,0	109	69,3 ± 2,7	49,0	99	63,0 ± 2,5
26,0	109	69,3 ± 2,7	50,0	99	63,0 ± 2,5
27,0	109	69,0 ± 2,7	51,0	99	62,7 ± 2,5
28,0	108	68,7 ± 2,7	52,0	98	62,3 ± 2,5
29,0	108	68,7 ± 2,7	53,0	98	62,3 ± 2,5
30,0	108	68,7 ± 2,7	54,0	98	62,3 ± 2,5
31,0	107	68,1 ± 2,7	55,0	98	62,3 ± 2,5
32,0	107	67,8 ± 2,7	56,0	98	62,0 ± 2,5
33,0	107	67,8 ± 2,7	57,0	97	61,7 ± 2,5
34,0	106	67,4 ± 2,7	58,0	97	61,7 ± 2,5
35,0	105	66,8 ± 2,6	59,0	97	61,4 ± 2,4
36,0	105	66,8 ± 2,6	60,0	96	61,1 ± 2,4
37,0	105	66,8 ± 2,6	61,0	96	61,1 ± 2,4
38,0	105	66,5 ± 2,6	62,0	95	60,4 ± 2,4
39,0	104	66,2 ± 2,6	63,0	95	60,4 ± 2,4
40,0	103	65,5 ± 2,6	64,0	95	60,4 ± 2,4
41,0	103	65,5 ± 2,6	65,0	95	60,1 ± 2,4
42,0	102	64,9 ± 2,6	66,0	94	59,8 ± 2,4
43,0	101	64,3 ± 2,6	67,0	94	59,8 ± 2,4
44,0	101	64,3 ± 2,6	68,0	94	59,5 ± 2,4
45,0	101	64,3 ± 2,6	69,0	93	59,2 ± 2,4
46,0	101	64,3 ± 2,6	70,0	93	59,2 ± 2,4

Tabulka 1: Tabulka výšky vodního sloupce l v mikromanometru v závislosti na teplotě vody v níž docházelo k vývoji pozorovaných bublin, uvedeny jsou rovněž hodnoty odpovídajícího povrchového napětí (rel. nejistota je u všech hodnot σ 4%)

4 Diskuse výsledků

Porovnáním určených hodnot σ s hodnotami tabelovanými v grafu 1 lze učinit závěr, že byla přítomna výrazná systematická chyba. Provedeme-li regresní analýzu na tabulkových hodnotách, dostaneme hodnoty koeficientů $a = -2,7 \cdot 10^{-7} \text{K}^{-2} \text{Nm}^{-1}$, $b = -1,4 \cdot 10^{-4} \text{K}^{-1} \text{Nm}^{-1}$, $c = 75 \cdot 10^{-3} \text{Nm}^{-1}$. Z nich vidíme, že nejvýznamnější odchylka od naměřené závislosti je v kvadratickém členu: odtud je možno usoudit, že významným zdrojem systematické chyby byla metoda zahřívání měřené kapaliny (destilované vody), která byla dynamická a tudíž teploty měřené teploměrem nemusely nutně odpovídat těm v místě vzniku bublin.

Zároveň ale nelze pominout odlišnost v absolutním členu, jež se projevila zřetelně u všech naměřených hodnot a která byla pravděpodobně způsobena chybným určením průměru kapiláry,

nebo chybným měřením tlaku pomocí mikromanometru, v němž nebyla hladina měřící kapaliny zcela vodorovná a odečet hodnot navíc ztěžovala kapilární elevace této kapaliny.

5 Závěr

Kvadratická závislost povrchového napětí destilované vody na teplotě v rozmezí 23–70 °C byla určena polynomiální regresí jako $\sigma = at^2 + bt + c$, kde

$$\begin{aligned}a &= (1,2 \pm 0,2) 10^{-6} \text{ K}^{-2} \text{ Nm}^{-1}, \\b &= (-3,5 \pm 0,3) 10^{-4} \text{ K}^{-1} \text{ Nm}^{-1}, \\c &= (77,5 \pm 0,5) 10^{-3} \text{ Nm}^{-1}.\end{aligned}$$

Literatura

- [1] *Studijní text k základnímu fyzikálnímu praktiku I, úloha XIV* [online]. KVOF MFF UK [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: http://physics.mff.cuni.cz/vyuka/zfp/_media/zadani/texty/txt_114.pdf
- [2] *Matematické, fyzikální a chemické tabulky a vzorce pro střední školy*. Praha: Prometheus, 2003, s. 216–217. ISBN 978-80-7196-264-9.
- [3] SWITZER, W. L. *Density of Water* [online]. North Carolina State University, Department of Chemistry [cit. 2018-03-27]. Dostupné z: https://chemistry.sciences.ncsu.edu/resource/H2Odensity_vp.html
- [4] ENGLICH, J. *Úvod do praktické fyziky*. Praha: Matfyzpress, 2006, ISBN 80-86732-93-2.
- [5] VARGAFTIK, N. B., B. N. VOLKOV a L. D. VOLJAK. International Tables of the Surface Tension of Water. *Journal of Physical and Chemical Reference Data*. 1983, **12**(3), 817-820. DOI: 10.1063/1.555688. ISSN 0047-2689. Dostupné také z: <http://aip.scitation.org/doi/10.1063/1.555688>